FÖRENINGEN HEIMDALS FOLKSKRIFTER. - N:r 2

OM

ENGELBREKT ENGELBREKTSSON

OCH

BETYDELSEN AF HANS VERK

AF S. J. BOËTHIUS PROFESSOR VID UPPSALA UNIVERSITET ------------- STOCKHOLM BEIJERS BOKFÖRLAGSAKTIEBOLAG

TRYCKT HOS P. PALMQUISTS AKTIEBOLAG, STOCKHOLM 1908

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör University of Michigan Library, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i mars 2014 av Bert H.

en Engelbrektska resningen utgör på samma gång

YJ ett af de mörkaste och ett af de ljusaste bladen i Sveriges historia — ett af de mörkaste, ty den framkallades af och påminner därför om den djupaste förnedring och nöd, som någonsin hemsökt vårt folk — ett af de ljusaste, ty den innebar räddningen från olyckans djup och detta på sådant sätt, att den ej blott bragte hjälp mot stundens missförhållanden, utan blef det frö, hvarur har utvecklat sig allt hvad vårt folk sedan njutit af nationell självständighet samt ordnade och sunda samhällsförhållanden. Mer än någon annan händelse i vår historia är den därför ägnad att varna och väcka, men också att hjälpa oss att öfvervinna misströstans och klen-modiglietens frestelser.

För att vi rätt må fatta det stora befrielseverkets innebörd vilja vi emellertid först söka att, om ock i korthet, besvara frågorna: Hvad är öfverhufvud taget ändamålet med människornas sammanlefnad i stater eller samhällen, och hvilka voro de dåvarande samhällsförhållandena, dessa samhällsförhållanden, som för vårt folk medförde sådana olyckor men också möjliggjorde en dylik upprättelse?

Under vanliga, lugna förhållanden kan det stundom hända, att samhället, staten, synes mången snarare som en olägenhet än som en fördel. Staten ställer på ossåtskilliga kraf, än i form af skatter, än i form af personliga uppoffringar, och mer än en gång uppreser den skrankor för den enskildes fria verksamhet, under det att de fördelar, den skänker, knappast märkas, därför att vi så vant oss vid dem, att de synas såsom något alldeles själffallet, och så frestas man att fråga: »Hvad skall allt detta bråk med lagar, skatter, ämbetsmän, krigshärar och annat dylikt, som kostar penningar, egentligen tjäna till? Vore det ej bättre, att hvar och en blott finge sköta sitt och använda sitt förvärf till sin personliga fördel?»

Tänka vi närmare efter, skola vi emellertid snart finna, att dylika frågor äro ganska fåvitska.

Hurudan är nämligen den värld, hvari vi här blifvit satta? Är det månne en fridens och rättfärdighetens värld?

Nej, hvart vi vända oss, se vi, huru den starke söker undertrycka den svage; vi se den »allas strid mot alla», som det gamla ordspråket så sant tecknar med orden: »Det är så världens lopp, den ena skall den andra äta opp»; ty är det ej så, att hvarje lefvande varelse lefver på andra lef vande varelsers bekostnad? Djuret lefver af andra djur eller af växter, och äfven växterna undantränga hvarandra eller suga sin näring ur förmultnade djur och växtdelar, hvilka, åtminstone ofta, blifvit dem tillgängliga genom mord. Det är denna naturens eller denna världens lag, som vetenskapen kallar: »kampen för tillvaron» och bibeln: »naturens förbannelse», och hvars drifkraft är själfviskheten, egennyttan.

Ej heller människan såsom tillhörande naturen kan här helt och hållet undandraga sig denna ordning. Bet sker först, »när nya himlar och en ny jord kommit», hvilkas lagar ej äro naturens utan Gudsrikets. Så länge vi dväljas i jordelifvet, måste vi därför inrätta oss under den förutsättningen, att denna stridens, denna egennyttans lag äfven gäller oss. Att helt enkelt låtsa, som om denej funnes till, skulle blott leda till, att själfviskhetens och våldets krafter finge fullkomligt fritt spelrum. Men lika visst som det är, att vi med den jordiska delen af vår varelse tillhöra naturen och sålunda äro underkastade dess lagar, lika visst är det, att vi med den högre delen af vår varelse, vår odödliga själ, äro kallade att vara medborgare i Guds rike, som vi därför bedja må »komma till oss», och hvars lag — Guds vilja — därför genom oss, åtminstone i någon mån, bör kunna göra sig gällande »såsom i himmelen så ock på jorden». Djuren, som ej hafva en odödlig själ, de äro helt och hållet underkastade denna själfviskhetens, stridens lag; vi, som äga en odödlig själ och därmed inom oss fridens och rättfärdighetens lag, vi böra ock kunna binda denna strid inom förnuftiga gränser, så att vi ej blifva trälar därunder. Detta sker därigenom, att den enskilde tillägnar sig och lefver efter det kärlekens, själfförsakelsens och rättvisans evangelium, som Kristus bragt till världen såsom ett återsken af det himmelska Gudsrikets lagar. Men alla anamma icke detta evangelium, och äfven de, som det göra, måste ofta klaga: »Jag vet, att i mig, det är i mitt kött, bor icke godt; viljan hafver jag, men att göra godt, det finner jag icke.» Därför behöfs det, att denna fridens och rättvisans lag äfven får yttre uttryck, får taga form i en fast rättsordning, som sätter skrankor för de själfviska intressenas strid, som tvingar den orättfärdige att underkasta sig åtminstone en yttre fredsordning och som äfven gifver ett stöd åt den, som vill rättfärdigheten, i hans tyvärr dock alltid bristfälliga sträfvan därefter. Detta är just, hvad som sker genom staten eller samhället. Genom lagen hindrar staten den oundvikliga kampen för tillvaron mellan sina medlemmar att urarta till djurets vildhet och bereder åtminstone något skydd åt de svaga, och genom sina försvarsanstalter värnar den sina medlemmar förutländskt våld.* Staten är sålunda äfven den ett medel för, att Gudsrikets frids- och rättfärdighetslagar må kunna, visserligen ej upphäfva, men mildra »naturens förbannelse», och om vi också så vant oss vid dess välgärningar, att vi stundom frestas att glömma dem, så är det dock staten, som vi hafva att tacka för, att vår tillvaro är höjd öfver djurens och vildarnas lefnadssätt, i hvilket styrkan är högsta och enda lag.

Allt ifrån hedenhös hafva våra förfäder haft en lef-vande känsla af statens eller den lagbundna samhällsordningens nödvändighet, och en af våra äldsta lagar, Upplandslagen, som visserligen är upptecknad efter kristendomens införande, men som i mycket återspeglar ett äldre samhällsskick, uttalar detta så: »Vore alla män rättvisa, då tarfvades ej lagar», hvilket med andra ord vill säga: Därför att människorna ej äro rättvisa, därför behöfves en lagstadgad samhällsordning. Lagen, samhällets myndighet, är sålunda till för att undertrycka orättvisan eller upprätthålla frid, och detta sker dels genom ett arbete inom samhället, hvars mål är fridens bevarande mellan medborgarne, dels genom ett arbete

* Att härvid våld (d. v. s. krig) måste användas beror just däraf, att ingen statsordning finnes öfver de särskilda staterna, hvarigenom kampen för tillvaron dem emellan lagbindes. Förhållandet mellan staterna är med andra ord ännu sådant, som det skulle vara mellan de enskilda, om staten ej funnes, d. v. s., att en hvar måste vara beredd att med våld försvara sin rätt för att ej låta ondskan få fritt spelrum. För öfrigt är våldsmedels användning ej heller alldeles utesluten inom staten, ty de som ej vilja underkasta sig den lagliga ordningen, de måste tvingas därtill, hvilket ju sker genom polismyndigheten. Äfven om man en gång lyckas åvägabringa en rättsordning mellan eller öfver staterna, är därför ej möjligheten af krig utesluten, ty om en eller flere stater ej underkasta sig denna rättsordning, finnes ej någon annan utväg än att med våld upprätthålla den, d. v. s. genom krig. Ett exempel

härpå lämnar det sista inbördes kriget i Nordamerika, hvars »förenta stater» ju äro underkastade en gemensam rättsordning.utåt, hvars mål är fridens upprätthållande mot främmande folks öfvergrepp. Detta arbete ålåg af forno här i Sverige alla fria män. Det förra fullgjordes på de så kallade tingen, hvarmed menades möten för härad och landskap, på hvilka alla frie, åtminstone sådana, som ej stodo i andras tjänst, voro skyldiga att infinna sig för att deltaga i lagskipningen, för att, om så behöfdes, med våld genomföra de fällda domarna samt för att fördela arbetet för de gemensamma angelägenheterna (förvaltningen) och de därför erforderliga kostnaderna. Det senare eller arbetet utåt fullgjordes på sådant sätt, att alla voro skyldiga till krigstjänst (hvad vi nu kalla allmän värneplikt). Därför att alla sålunda personligen medverkade till utförandet af hvad samhällsordningen kräfde, behöfdes då ej särskilda ämbetsmän och aflönade trupper. Till följd bäraf behöfdes ej heller egentliga skatter — konungen lefde af kronogodsens afkastning eller frivilliga hedersgåfvor — men denna personliga tjänst var nog lika tung som några skatter. I det södra Europa blef den under medeltiden till och med så tung, att bönderna för att slippa den uppoffrade sin odalsfrihet, ja, läto göra sig till lifegna, d. v. s. vid godsen bundna landbönder. Men om det arbete, som staten kräfde af våra förfäder, var tungt, så var det å andra sidan sedligt stärkande. Just däri bestod och däraf berodde den med rätta så högt beprisade urgamla svenska folkfriheten eller självfstyrelsen. Denna innebar sålunda ej blott rätt att efter behag samlas på möten för att tala eller höra på tal, ej heller blott rätt att deltaga i omröstningar och val, utan den innebar framför allt skyldighet till personligt och med ansvar förenadt arbete i samhällets tjänst, men just därför medförde den ock för hela folket en stor politisk makt och myndighet, ty det är och blir endast verkligt personligt arbete i samhällets tjänst, som ger verklig makt inom samhället.

Tack vare denna sundhet, som sålunda utmärkte det urgamla svenska samhällsskicket, var detta för vårt folk såsom en frisk rot, hvarifrån pånyttfödande och lif-gifvande krafter kunnat strömma till, när vår utveckling hotat att taga en osund riktning, och en återgång till dess hufvudgrunder har alltid visat sig såsom det bästa botemedlet mot sjukliga företeelser i vårt statslif. Men oförändradt kunde dock detta samhällsskick ej bestå; ty med alla sina goda sidor var det dock allt för outveck-ladt. Under detsamma ägnade sig alla åt ett och samma yrke, jordbruket, och till följd däraf fanns ej den högre bildning och yrkesskicklighet, som endast möjliggöres genom arbetets fördelning. Dessutom hade våra förfäder ännu ej lärt sig fatta Sverige såsom ett helt — ett rike. Landskapet var för dem fäderneslandet; de, som bodde därutom, kallades och behandlades såsom utländingar. Sverige var i självfva verket ett förbund af landskaps-republiker under en konung, som blott var anförare i krig. Men om vårt folk skulle kunna verkligt utveckla sina anlag, behöfdes, att vissa personer fingo helt ägna sig äfven åt andra yrken än jordbruk, t. ex. några åt handel och handtverk, några åt arbete i bildningens tjänst; det behöfdes vidare en sammanslutning till ett verkligt rike — en nationell enhet, ty endast genom att ett folks krafter samlas, kunna dessa krafter göra sig fullt gällande. Våra dagars historia har visat, hvilka offer Tyskland och Italien underkastat sig för att ernå en sådan enhet. Då kom kristendomen till vårt folk. Betydelsen häraf i religiöst hänseende fästa vi oss i detta sammanhang ej vid, utan hafva här blott att beakta, hvilka följder denna händelse medförde för statslifvet.

Kristendomen framkallade en långvarig strid mellan Svea- och Götalandskapen, beroende af att de senare tidigare omfattade densamma. Under de inbördes fejdernauppkom en lifligare beröring än förut mellan de olika landskapens inbyggare, och genom denna beröring väcktes till lif, åtminstone hos en del af folket, uppfattningen af Sverige såsom ett helt. Så utvecklade sig riket såsom en verklig enhet öfver landskapens mångfald och i och med detsamma en starkare nationell kungamakt såsom lagens högsta värn och fäste, men därmed uppkom ock behofvet af en ny statstjänst, ty den gamla med tingen till medelpunkter hade blott afsett landskapens och hä-radenas behof. Denna nya statstjänst var också alltför omfattande för att kunna fullgöras såsom ett kommunalt uppdrag; därtill behöfdes särskilda, aflönade ämbetsmän. Dessutom hade vid denna tid en förändring i krigsväsendet ägt rum i det öfriga Europa. Med bondefrihetens förfall hade där de af lättbeväpnadt fotfolk bestående värnepliktshärarne undanträngts af järnklädda riddarehärar. Detta innebar en stor fara både för vårt nationella oberoende och vår folkfrihet, en fara, som endast kunde besvärjas genom att vårt folk ombildade sin härordning i enlighet med de nya grunderna. Lärorikt 8r i detta hänseende Östersjöprovinsernas — Estlands,

Liff-lands och Kurlands — öde. Deras befolkning gjorde ej något sådant; och hvad blef följden? Jo, att tyska riddareskaror eröfrade landet och gjorde invånarne till lif-egna trälar. Hade vi ej följt med vår tid, hade det antagligen gått oss på samma sätt, ty äfven hit visade tyska lyckoriddare god lust att intränga under medeltiden.

Dessa förhållanden gåfvo anledning till, att ur det svenska folkets förut likartade massa utvecklade sig olika stånd.

Den af kristendomen framkallade beröringen med det öfriga Europa bidrog till uppkomsten af våra städer, hvilka till god del befolkades med inflyttade tyskar, och

härigenom uppstod en klass, borgarståndet, som särskildt ägnade sig åt handel och konstslöjd.

En ännu mera omedelbar följd af kristendomen var organiserandet af den katolska hierarkien (prästerskapet). Denna klass gynnades af staten och folket med stora förmåner — bland annat skattefrihet — de genom riksenheten ökade statsbehofven hade nämligen nu nödvändiggjort införandet af skatter — och den kallades därför »frälsestånd» (»andliga frälset»). Syftet med dessa förmåner var, att »de andlige» med kraft skulle kunna ägna sig åt vården af den andliga kulturen, sådan den då uppfattades, och genom detta stånds uppkomst erhöll sålunda bildningsarbetet i vårt land först egna målsmän. Den nya härordningen åvägabragtes genom det af konung Magnus Ladulås grundade så kallade »världsliga frälset», som bestod däri, att de, som åtogo sig ryttartjänst efter utlandets mönster, erhöllo skattefrihet; och härigenom uppstod adelsståndet. Den högre förvaltning, som kräf-des af den nationella enheten, kom till stånd förnämligast därigenom, att medlemmar af de båda frälsestån den, adeln och det högre prästerskapet, ägnade sig däråt. Att de nya statsplikter — af fredlig eller militärisk natur — som den historiska utvecklingen då nödvändigt fordrade af vårt folk, för så vidt det skulle kunna äga en framtid, att dessa plikter verkligen blefvo fyllda, var sålunda de båda frälseståndens förtjänst, och detta förklarar också, hvarför de erhöllo en högre ställning inom samhället.

Olyckligt var emellertid, att de personliga statsplik-terna snart nog så godt som fullständigt öfvertogos af dessa stånd ensamma. Efter uppkomsten af den adliga, tungtbeväpnade ryttarehären lät man den gamla allmänna krigstjänstskyldigheten förfalla, hvilket betydde, att borgare och bönder undandrogo sig försvarsplikten. På samma sätt gick det äfven med det fredliga arbetet i

samhällets tjänst. Detta sammanhängde med, att de ofrälse ej fått blick för samhällets nya behof. De hade ännu ej uppfattat riksenhetens betydelse. För dem var landskapet eller staden ännu allt. Bönderna, hvarmed nu menades de jordbrukare, som ej ingått i något af de andra nybildade stånden, sågo t. ex. fortfarande i tingen de enda politiska inrättningarna, men tingen, som med sin verksamhet omfattade blott landskapet eller häradet, passade tydligen ej såsom politisk inrättning för riket, hvarför de också småningom förlorade sin politiska betydelse och sin förvaltande myndighet och blefvo blott domstolar. I stället uppkommo för hela riket gemensamma möten, rådsmötet och herredagen, som allt mer öfvertogo den nya riksförvaltningen, för hvilken tingen ej räckte till, men i dessa nya möten deltogo blott de båda frälsestånden, hvilka, såsom nämndt är, voro den enda del af folket, som dittills ännu lärt sig uppfatta Sverige som ett rike och fått blick för, hvad detta kräfde; och sålunda öfvergick till dem ensamma allt mer den politiska och förvaltande statstjänst, som förut ålegat alla fria. Men de, som framför andra förstå samhällets behof och underkasta sig det personliga arbete, hvarigenom dessa behof fyllas, de få också makten i samhället. När de ofrälse läto de nya statsplikterna öfvertagas af de båda frälsestånden, förlorade de i och med detsamma sitt politiska inflytande, och den politiska maktens fullhet tillföll dessa stånd.

Nu är det emellertid så i denna ofullkomlighetens värld, att all oinskränkt eller okontrollerad makt frestar och vanligen äfven förleder till missbruk och öfvergrepp. Så gick det också i Sverige, sedan de båda frälsestånden (aristokratien) på ofvan skildrade sätt här blifvit så godt som allrådande. »Stormännen» började begagna sin maktställning till förfång både för konungens, d. v. s.statens myndighet och de ofrälse ståndens frihet. Sär-skildt missbrukade de på sådant sätt sin ställning såsom ämbetsmän eller sin makt öfver förvaltningen. När den gamla landskapsförfattningen började upplösas, hade riket för den nya förvaltningens behof indelats i »län», motsvarande våra landshöfdingsdömen. Öfver dessa sattes stormän med titeln fogdar eller länsinnehafvare. De skulle motsvarat våra landshöfdingar, men gjorde sig till så godt som själfständiga regenter — »konungar hvar

och en i sin landsort», som de blifvit kallade. Så plägade de t. ex. skaffa sig rätt att för egen del behålla skatterna till staten, hvilka af dem uppburos inom länen. Visserligen skulle de i stället underhålla ryttare till konungens tjänst, men dessa betraktade de såsom sitt eget folk och använde dem stundom rent af till uppror mot regenten. Då de själfva fingo behålla skatterna, frestades de också att godtyckligt öka dem till förfång för folket, och särskildt missbrukade de ofta sin ämbetsmyndighet till att tvinga bönderna inom länet att till dem af stå sin odaljord och blifva deras landbönder. Hade detta ohej-dadt fått fortgå, skulle utan tvifvel bondeståndet här liksom i det södra Europa förlorat sin odalfrihet, ja, kanske nedsjunkit i lifegenskap. Och dessa missförhållanden blefvo ännu större under den så kallade Kalmarunionen, då Sverige var förenadt med Danmark, och då uppstod tillika en fara för vårt nationella oberoende.

Man hör stundom sådant tal, som att den nationella själfständigheten ej skulle hafva något att betyda för de enskilde, särskildt ej för »de små i samhället», och hand i hand härmed går vanligen äfven det i det föregående antydda talet, att samhället öfver hufvud i sin nuvarande form ej skulle erbjuda »dessa små» några fördelar. Att sådant tal hos oss kan föras och vinna någon tilltro, det beror, såsom redan påpekades vid vår utgångspunkt, iväsentlig mån däraf, att det nationella oberoende och den lagbundna samhällsordning, vi njuta, blifvit för oss något så vanligt, att vi ej märka dess fördelar. Det är med dem, som med den luft, vi andas. Icke tänker man vanligen på, att denna luft är en välgärning, ett godt, och dock är den helt enkelt villkoret för hela vårt kroppsliga välbefinnande. Under sådana förhållanden torde det ej vara ur vägen, att vi något närmare erinra oss några af de fördelar, som vårt nuvarande samhällsskick bereder oss. En jämförelse med dem skall hjälpa oss att bättre förstå, i hvilket olyckligt tillstånd vårt folk vid den ofvannämnda tidpunkten i själfva verket befann sig.

Mot öfvervåld af enskilda fridstörare skyddas vi nu genom lagar och polismyndigheter. Ingen kan i vårt land tvingas att arbeta i en annans tjänst längre än han själf åtagit sig, och häremot svarar, att ingen skall kunna hindras att arbeta, om han själf vill arbeta. Båda dessa rättigheters helgd tillhör det staten att öfvervaka. Nu kan ingen skatt påläggas utan folkvalda riksdagsombuds samtycke. De, som hafva att uppbära skatterna, kunna ej godtyckligt höja dem, utan hvar och en behöfver blott betala, hvad som är lagligt bestämdt. Ingen kan straffas eller beröfvas sin egendom utan laga dom. Gör sig en ämbetsman skyldig till förtryck eller annan olaglighet, finnes en justitiekansler att å regeringens vägnar och en justitieombudsman att å folkets vägnar draga honom till ansvar, och den enskilde äger att hos den senare kostnadsfritt erhålla bistånd, om han söker rättvisa mot ämbetsmannamissbruk. Och skulle oaktadt alla dessa garantier ändock sådana missbruk förekomma, då finnes, tack vare den lagstadgade tryckfriheten, tidningar, som bringa dem under offentlighetens dom.

Och hvarpå bero nu alla dessa garantier för denenskildes rättssäkerhet? Jo, därpå att vi hafva en inhemsk regering, som känner sig höra tillsammans med folket, och att lagens välde nu hos oss står öfver alla klasser.

Vilja vi se, huru det går till hos ett folk, som står under främmande herrskap och hos hvilket samhällsordningen ej innebäi; nödig kontroll mot enskildt eller offentligt godtycke, då må vi se, huru våra förfäder hade det under början af Kalmar unionen eller omedelbart före Engelbrekts uppträdande.

Sedan vi fått utländska regenter, från sina hemland vana vid lifegenskap, började de stora godsägarne tilllåtas att äfven öfver arrendetiden kvarhålla sina landbönder på godsen, hvilket helt enkelt ville säga, att en begynnelse skedde till lifegenskapens införande. Drottning Margareta, unionens stiftarinna, hade redan godtyckligt pålagt tunga skatter. Hennes efterträdare, Erik af Pommern, ej blott ytterligare ökade dem, utan påbjöd, att de skulle utgöras, ej såsom hittills i varor, utan i penningar. Denna tid var emellertid tillgången på mynt bland folket ytterst ringa, och bönderna måste därför göra upp med fogdarna att ändock få lämna varor, men härvid beräknade fogdarne dessas värde i penningar så lågt, att skatterna på detta sätt fördubblades, ja mångdubblades. Härigenom nödgades många bönder gå från sina gårdar, som blefvo ödeshemman, så att såsom en samtida — författaren till den så kallade Nya Rimkrönikan — berättar,

»där förut hundrade bönder bodde,

där finnas nu näppeligen tjugu gode.»

Och för dessa kvarblifna blef då skattetrycket ännu hår- * dare, ty de nödgades svara äfven för de öfvergifna hemmanens skatter. Och ej nog härmed. Vi hafva nämnt,att redan före Kalmar unionen, då fogdarne voro inhemska stormän, dessa fogdar tillåtit sig åtskilligt ofog mot befolkningen i länen. De fogdar, som nu tillsattes, voro ofta danska och tyska adelsmän, hvilka i sina hemland vant sig att betrakta bönder nästan såsom rättslösa varelser, som då naturligtvis ännu mindre hyste någon försyn för de utländska bönder, de här fått att styra, och som ej alls kunde förstå den i Sverige ännu kvar-lefvande bondefriheten. På detta sätt uppstod nu det skändliga och hittills i Sverige oerhörda fogdeförtryck, som gjort Eriks af Pommern regering så beryktad, och hvarom vi säkert alla hört talas. Om de utländska fog-darnes rofgirighet ej tillfredsställdes vid skatteuppbörden eller deras vrede på annat sätt uppväcktes, plägade de utan dom och rannsakning låta inspärra bönderna på sina fasta slott eller misshandlade dem på annat sätt. Vid Gullspångsälfvens utflöde i Vänern finnas tvenne stora, ur vattnet uppskjutande stenar, som ännu i dag kallas »fängelsestenarne», till minne af att fogden på det där-invid belägna Agneholms slott plägade på dem låta bönder, som ådragit sig hans misshag, sitta och svälta. Om fogden på Faxeholm i Helsingland berättar en gammal folkvisa, att han »spände fyra bönder för årder och sex för harf».

Värst beryktad för sin grymhet blef fogden öfver Västmanland och Dalarne, en dansk adelsman vid namn Jösse Eriksson. Den ofvannämnda Rimkrönikan berättar därom på sitt enkla, men gripande språk:

>De fattige bönder i Dalarna bo deras fogde gjorde dem så mycken oro.

Han lät dem så svåra plaga (plåga)

och skattade dem af mest hvad de aga (äga).

Han lät de bönder i rök upphänga.

Så svåra lät han dem tränga.Deras kvinnor lät han därmed plaga, de spändes för hölass, dem skulle de draga.

Dem gjordes därmed så stor nöd.

De födde strax barn, som voro död.»

Och när man sökte rättvisa, huru gick det då? Jo, säger samma källa:

»Till konungen de bönder gingo; liten nåde de där fingo»,

och berättar därefter, huru de vid sin återkomst blefvo ännu värre plågade af fogdarne till straff för sina klagomål.

Sådana blefvo följderna af att vårt folk förlorat sin nationella själfständighet och en lagbunden samhällsordning, som kunde sätta tyglar på den mänskliga ondskan. Och hvilka blefvo lidande på detta sakernas tillstånd? Var det månne blott de stora i samhället? . Det är sant, äfven de hade skäl till obelåtenhet, men de, som hårdast drabbades af förtrycket, det var de lägre folkklasserna. Och huru hade denna nöd uppkommit? Jo, ytterst därigenom, att dessa klasser låtit grundvalarna för den urgamla svenska folkfriheten förfalla, i det de undandragit sig de personliga plikterna till staten, troende att dennas välfärd ej angick dem, att »hvem mitt land eröfrar än, nog får väl jag behålla kvar min koja». Härigenom hade de råkat först under inhemskt och sedan under utländskt förtryck.

Ur denna förnedring var det, som Dalkarlarne under Engelbrekts ledning räddade sig själfva och hela Sveriges folk. Att just de gåfvo uppslaget till befrielseverket, har antagligen ej blott berott af Jösse Erikssons grymhet — det är till och med möjligt, att han ej varit en värre våldsman än många andra af de utländska fogdarne — utan förnämligast af för Dalarne egendomliga förhållanden. I denna aflägsna bygd hade den urgamlafolkfriheten bättre bibehållit sig än i andra delar af vårt land. Befolkningens hufvudmassa utgjordes då som nu här af små jordägare. Representanter för de båda frälse-stånden funnos väl — präster och några myndiga bergsmän eller andra större jordägare — och af bönderna höjde sig äfven åtskilliga öfver de öfriga i rikedom och inflytande, men denna aristokrati — om den ens så kan kallas — hade ej öfverflyglat den öfriga befolkningen, utan var hvad en aristokrati bör vara hos ett folk och den svenska medeltidsaristokratien vid sin uppkomst verkligen varit —

endast en klass af föregångsmän vid det gemensamma samhällsarbetet åt den öfriga befolkningen. Om riket och dess behof hade dalallraogen nog ej mycket begrepp — Dalarne var ännu nästan som ett land för sig — men inom sin provins fortfor den mer än allmogen i andra delar af landet att deltaga i de offentliga angelägenheternas skötsel, i det personliga arbetet för lagens och rättens styrkande, och därvid hade den i dessa storbönder eller mindre frälsemän sina naturliga ledare. Klart är då, att det utländska fogdeförtrycket skulle här kännas bittrare än i de trakter, där allmogen genom den inhemska aristokratiens öfvermakt redan förut förlorat sin forna själfständighet, ja blifvit vand vid förtryck om ock ej af så upprörande art som de utländska fogdarnes. Klart är ock, att dalkarlarne till följd af sin vana att medverka till rättens upprätthållande skulle känna sig manade att själfva råda bot mot den orätt, som nu tillfogades dem.

Härvid var det en lycka för dem, att de ibland sig ägde män med den militäriska och politiska bildning, som fordrades för att leda ett så vidtutseende företag, ty lika sant, som det är, att

»Härförarn ensam vinner icke slaget,

De djupa leden vinna det åt honom,»

Föreningen Ueimdals folkskrifter. 2. 2lika visst är det, att de djupa leden icke vinna några slag utan kunniga anförare. Norges historia under Kalmarunionen erbjuder härför ett täukvärdigt bevis. Norge förtrycktes då liksom Sverige af de danska konungarne; dess allmoge hade liksom dalkarlarne bevarat den gamla själfstyrelsen och frihetskärleken och reste sig också flere gånger mot förtrycket, men Norge ägde vid denna tid ej såsom Sverige en inhemsk aristokrati, som kunde gifva kunniga ledare åt bönderna, och följden blef att dessa misslyckades i sina befrielseförsök, och Norge för århundraden nedsjönk till ett danskt lydland.

Dalallmogen däremot erhöll genast en duglig ledare i en af dessa frälsemän, som voro bosatta i landskapet — bergsmannen Engelbrekt Engelbrektsson. Man har förut antagit, att han haft sin bostad i trakten af Falun, men en ännu befintlig handling af år 1432, som han beseglat, visar, att han då bodde i Norbergs bergslag, som denna tid räknades till Dalarne. Äfven hans fader hade bott där, och hans broder Nils var häradshöfding i ett angränsande Västmanlandshärad. Såsom frälse- eller adelsman förde Engelbrekt ett vapen af 3 halfva liljor bildande en triangel. Äfven hans fader hade varit frälseman, men dennes fader Englika var troligen ofrälse. Hans fader (Engelbrekt) var nämligen bevisligen husägare i Västerås och troligen liksom så många andra af denna tids borgare af tysk härkomst. Under hans eller åtminstone under sonen Englikas tid har familjen förvärfvat bruksegendom, och möjligt är att denna Englika anlagt och gifvit sitt namn åt det nuvarande Engelsberg. Eng^l-brekts adelskap var sålunda ganska färskt, och liksom Dalarnes frälsemän i allmänhet hörde han ingalunda till högadeln, men han hade enligt trovärdiga vittnesbörd fått en verkligt adlig uppfostran, i det han i rin ungdom vistats i förnäme mäns gårdar. Det var på sådantsätt som denna tids unga ädlingar förvärfvade de högre insikter i krigskonst och statsmannavärf, som det tillkom en frälseman att äga, och till hvilkas förvärfvande frälse-rätten just var afsedd att bereda tillfälle. Enligt krönikornas vittnesbörd var Engelbrekt till växten liten, men storsint, vältalig och tapper.

Till denne man vände sig nu dalkarlarne i sin nöd, och han, som tydligen hade en liflig känsla af, att större bildning och högre samhällsställning just äro gifna, för att deras innehafvare må kunna gagna sina medmänniskor, han åtog sig det besvärliga och ingalunda ofarliga uppdraget att resa till konungen i Köpenhamn för att söka skaffa rättvisa. Oförfärad framträdde han inför konungen och yttrade till honom enligt Rimkrönikans berättelse:

»De fattige bönder i Dalarna bo,

De bedja Eder för Guds vilja, att Jösse Eriksson från dem skilja.

Han hafver dem mycken orätt gjort, som I hafven ofta sport.

Förr än de lida längre den vånda, förr vilja de från arf och eget gånga.

De vilja nu hellre lida död än lefva längre i sådan nöd.»

Men Engelbrekt ville icke komma blott med lösa beskyllningar. Han .ansåg sig ock böra bevisa dessa och vara beredd att med sin person ansvara för sina ord. Han erbjöd sig därför att stanna i fängelse, tills Jösse Eriksson hunne ankomma och ställas till rätta mot honom, hvarefter den af dem, som befunnits hafva orätt, borde straffas till lifvet. Ett så grundligt tillvägagående var emellertid ej i kung Eriks smak. Han inskränkte sig till g.tt återsända Engelbrekt med bref till det svenska rådet, hvilket under hans frånvaro i Danmark utgjordeen slags interimsregering för Sverige, att det skulle rannsaka öfver klagomålen och, om Jösse Eriksson befunnes skyldig, underrätta konungen därom. Rådet fullgjorde uppdraget samt fann beskyllningarna grundade, ocli med detta utslag begaf sig Engelbrekt å nyo till Köpenhamn och förnyade sina klagomål. Då blef konungen vred och utropade: »Du klagar alltid; gå din väg och kom icke mer för mina ögon.» Engelbrekt gick, men mumlade därvid: »Än en gång kommer jag tillbaka».

När dalkarlarne förnummo denna utgång, beslöto de att själfva skaffa sig den rättvisa, som förnekades dem. De valde Engelbrekt till sin höfvidsman och tågade hösten 1433 mot Västerås, där Jösse Eriksson hade sitt residens. Detta var icke ett uppror, om med ett sådant menas en resning mot lagen; det var tvärt om en resning till förmån för lag och rätt. Här hade en laglig rannsakning ägt rum och ett laga utslag fallit, men mot lag och rätt hindrades verkställigheten däraf. Hvad dalkarlarne gjorde var ingenting annat än att de tillämpade den gamla svenska hos dem ännu i friskt lif bibehållna självstyrelsens grundsats, att alla män äro skyldiga att styrka lag och rätt, måste det ock ske med våld. Denna gång förmåddes de dock af rådet att afstå från företaget, men de svuro att aldrig vidare betala skatt till Jösse Eriksson. Därför, då denne fick sitta kvar som fogde och åter började utkräfva skatterna, bröto de midfastotiden 1434 för andra gången upp mot Västerås. Då afsatte rådet på eget bevåg Jösse Eriksson, lofvade Dalkarlarne rättvisa och öfverlämnade länet åt en annan fogde, som dock äfven var en utländing. Dalkarlarne lugnade sig då så tillvida, att de å nyo återvände hem, men de voro dock fortfarande sinnade att bringa utslaget mot Jösse Eriksson till verkställighet, och då denne förblef ostraffad med undantag af att han förlorat länet, och då ett ryktespred sig, att konungen ämnade sätta öfver dem en ännu grymmare fogde, reste de sig åter vid midsommartiden 1434 »såsom en man» äfven denna gång under Engel-brekts anförareskap, men nu antog resningen en annan karaktär än förut. Den orätt dalkarlarne hade lidit hade öppnat deras ögon för att hela rikets rätt behöfde skyddas. Det var för dem ej längre fråga blott om deras fogde, utan de ville befria det gemensamma fosterlandet från det utländska fogdeförtrycket. Och äfven härvid stodo de på lagens grund. Ty Sveriges då gällande grundlag förbjöd konungen att gifva slott och län åt utländingar, och de utländska fogdarnes blotta tillvaro var sålunda en olaglighet. Därför ansåg sig också Engelbrekt berättigad att fordra, att ingen svensk man motsatte sig företaget, och i utsända bref hotade han att såsom förrädare behandla en hvar, som det gjorde. A andra sidan höll han den strängaste ordning inom sin här, och det var ett allmänt tal, säger en gammal krönika, att vid dennas tåg genom landet förlorade ingen genom godtycklig plundring så mycket som för en hönas värde. Detta bevisar också, att det verkligen var för att häfda lag och rätt och ej för att sönderbryta den lagliga samhällsordningen, som Engelbrekt och hans män rest sig.

Denna gång gick tåget först mot Borganäs, ett slott, som var beläget vid Dalälfven — enligt det vanliga antagandet i närheten af Domnarfvet — och innehades af en underfogde för Dalarne. Det intogs och förstördes, och så gick hämndetåget vidare söderut från fogdeborg till fogdeborg. I allmänhet gjordes intet eller föga motstånd. Liksom slagna af det onda samvetets makt förlorade fogdarne all besinning vid bondehärens anryckande. Af svenska män fingo de ej något understöd. Hvar dalahären tågade fram, slöt sig allmogen med hänförelse till den, och äfven i landskap, dit den ej själf kom —såsom i Norrland och Finland — reste sig bönderna vid ryktet om företaget och stormade sina förtryckares borgar. Så blef befrielseverket en gemensam uppgift för hela den svenska allmogen, och genom deltagande däri frigjorde sig nu denna samhällsklass från sin förra provinsiella ensidighet och lärde sig under Engelbrekts ledning förstå, att allt Sveriges rike var det gemensamma fosterlandet, och att den äfven mot detta hade plikter. Frälsemännen gåfvo visserligen i allmänhet ej företaget ett så verksamt understöd, men många af dem, jämväl af de förnämsta släkterna, till och med riksråd, läto sig dock ryckas med af den fosterländska hänförelsen, och på detta sätt fingo bönderna krigskunniga anförare i de trakter, där Engelbrekt personligen ej kunde leda dem, och han själf dugliga medhjälpare, åt hvilka han kunde

anförtro befälet på de eröfrade slott, som ej nedbrötos.

I Uppsala uppträdde Engelbrekt redan såsom rikets regent, i det han efterskänkte Vs af skatterna. Därifrån ryckte han mot Stockholm, men då han ej ville låta uppehålla sig med belägringen af denna för tidens förhållanden synnerligt starkt befästa plats, slöt han ett stillestånd med befälhafvaren därstädes, Hans Kröpelin, en man som genom sin redbarhet och mänsklighet bildade ett lysande undantag från kung Eriks öfriga utländska fogdar. Så kunde befrielseverket äfven utsträckas till södra Sverige. Härunder öfverraskade Engelbrekt (i augusti) ett rådsmöte, som var samladt i Vadstena. Äfven riksråden voro missnöjda med Eriks regering, men det oaktadt sågo de i allmänhet med oro och misshag bonderesningen, och ej underligt, ty de anade, att därigenom den gamla folkfriheten kunde väckas till nytt lif och därmed sättas en gräns för aristokratiens allenavälde i riket. Då de här samlade herrarne nu ej ville gå in på Engelbrekts fordringar och lyssna till hans tal, attkonungens brott mot sin ed löst unders&tarne från deras trohetsplikt till honom, grep han hastigt en af dem, biskop Knut från Linköping, i kragen och hotade utlämna honom och de öfriga till den utanför stående uppretade allmogen; då föllo de till föga och uppsatte enligt Engelbrekts fordran ett bref, hvari de å rikets vägnar uppsade konungen tro och lydnad på grund af hans olagliga regering. Flertalet af riksråden gjorde väl detta endast af nödtvång, men några af dem vunnos verkligen på allvar för den fosterländska saken, bland andra biskop Tomas i Strängnäs, som hädanefter blef Engelbrekts varme vän och beundrare. Från Vadstena fortsatte Engelbrekt sitt tåg, och före vinterns inbrott var hela södra Sverige rensadt från utländska förtryckare, ja Engelbrekt hade äfven eröfrat norra delen af det då till Danmark hörande Halland.

Nu blef emellertid konung Erik orolig och kom med en här och flotta till Stockholm, som hölls honom till handa af Kröpelin. Engelbrekt uppbådade då i enlighet med den gamla värnepliktens grundsatser folket, både frälsemän, köpstadsmän och bönder, att »gå man ur huse» och började belägra hufvudstaden, men nu fick det ofosterländska partisinnet åter öfverhand inom rådet, och den 15 november afslöto herrarne ett fördrag med konungen, enligt hvilket svenskarnes klagomål nästa år i september skulle pröfvas af en skiljedomstol. Därefter återvände Erik till Danmark, men kvarlämnade en stark besättning i Stockholm.

Konungen och rådets uppgörelse innehöll inga garantier, för att Sverige under de 10 månaderna före skiljedomen skulle erhålla en god styrelse, men häri kunde de, som arbetat och kämpat för att skaffa landet en sådan, naturligtvis ej finna sig, och därför sammanträdde, utan tvifvel på Engelbrekts och hans meningsvänners

bedrifvande, tjugondag jul 1435 ett möte i Arboga för att ordna om rikets styrelse.

Med detta möte föddes den svenska riksdagen. Vi hafva i det föregående sett, huru herredagen öfvertagit tingens politiska myndighet, sedan dessa, såsom ej lämpliga för riket, råkat i förfall. Mötet i Arboga var, om man så vill, en herredag, men en herredag, i hvilken äfven borgare och bönder deltogo, och det är dylika slags möten, som sedermera hos oss burit namnet riksdagar. Genom riksdagens uppkomst fingo de ofrälse stånden sålunda del i den politiska myndighet, som med de politiska plikterna under den föregående tiden öfvergått till frälsestånden allena, eller med andra ord: då själf-styrelsen på rikets grund hittills blott varit aristokratiens sak, fingo äfven de ofrälse stånden nu vara med därom, men det är tänkvärdigt, att detta inträffade först sedan dessa ofrälse fått blick för, att äfven de hade plikter mot riket och visat detta i handling.

Riksdagen i Arboga valde Engelbrekt till rikshöfvids-man. Att utöfva den högsta ledningen vid det hela folket åliggande arbetet på lagens och rättens häfdande, hade varit det svenska konungadömets uppgift, och denna hade också fyllts, innan aristokratiskt själfsvåld förlamat dess kraft, och det råkat i händerna på utländingar, som ej förstodo eller ville förstå dess sanna väsen. Engelbrekt såsom rikshöfvidsman började åter göra denna uppgift till en verklighet, och därför kan hans rikshöfvids-mannaskap anses såsom ett återupplifvande i sak ehuru ej till namnet af det nationella konungadömet.

Emellertid lyckades Hans Kröpelin i maj 1435 åvägabringa ett möte i Halmstad mellan svenska riksråd och konungens sändebud, och här öfverenskoms, att konungen under sommaren skulle komma till Stockholm och återfå regeringsmakten, om han uppfyllde vissa villkor. Engel-brekt sökte man tillfredsställa genom att gifva honom Örebro slott och län på lifstid, men han höll i juni ett möte i Uppsala med de fosterländskt sinnade

rådsherrarne och aftalade med dem, att man endast i sådant fall skulle underkasta sig uppgörelsen i Halmstad, att inga utländingar fingo vara fogdar, och att konungen gaf säkerhet för, att han obrottsligt komme att iakttaga rikets lagar. Ehuru Erik först på hösten anlände, blef han dock nu åter erkänd såsom konung och återfick makten öfver rikets slott och län. Dock skulle dessa med undantag af tre icke få anförtros åt utländingar, o<jh han måste nu tillsätta de viktiga drots- och marskämbetena, hvari-genom rådet fick en kraftigare ledning, och en slags in-terimsregering bereddes för hans frånvaro. Med Engel-brekts rikshöfvidsmannaskap skulle det naturligtvis nu vara slut. Tvenne högättade herrar utsågos till dessa ämbeten, nämligen Kristiern Nilsson af Vasasläkten (Gustaf I:s farfars far) till drots, och Karl Knutsson af Bondesläkten (den blifvande konungen) till marsk.

Misstrogen hade Engelbrekt hållit sig borta från dessa förhandlingar, och snart blef det uppenbart, att man ej heller hädanefter hade att vänta ett lagligt regemente af konung Erik. Ej nog med att han å nyo tillsatte utländska fogdar; han, lagens högsta vårdare, uppträdde nu själf såsom en uppenbar våldsman, i det han vid sin hemresa gjorde strandhugg i de svenska skären och plundrade böndernas gårdar. Vid underrättelsen härom föranstaltade de ledande fosterlandsvännerna en ny riksdag i Arboga till januari 1436, och här beslöts, att konungen skulle afsättas, om han ej före fastlagen inrättat sitt regemente i enlighet med de uppställda villkoren. Engelbrekt, som naturligtvis här var med, förmådde därefter mötesdeltagarne att följa sig till Stockholm för att af befälhafvaren därstädes erhålla under-rättelser om konungens afsikter. Då den utländska besättning, som Erik inlagt i Stockholm, mottog dem fientligt, bemäktigade de sig med det svenska borgerskapets tillhjälp staden och började därefter belägra slottet, dit besättningen drog sig undan. Då det nu sålunda åter var öppet krig med Erik, kunde man ej vidare erkänna honom såsom konung, och det blef därför nödigt att anstalta om en regering för riket.

Ett rikshöfvidsmannaval företogs ock i Stockholm, men då valet öfverlämnades åt en nämnd af stormän, erhöll ej Engelbrekt utan den högättade Karl Knutsson de flesta rösterna. Allmogens missnöje häröfver nödgade honom emellertid att dela sin makt med Engelbrekt, och medan han fortsatte belägringen af Stockholms slott, fick Engelbrekt i spetsen för en ny folkhär draga ut för att ånyo fördrifva konung Eriks fogdar. Nu följde ett nytt segertåg till södra Sverige. Både i Blekinge och Halland gick det äfven denna gång öfver den svenska gränsen, och Engelbrekt öppnade till och med underhandlingar med Norrmännen för att förmå äfven dem att resa sig mot Erik samt med dennes fiender i Tyskland. Men under belägringen af Axevalls slott i Västergötland sjuk-nade han och måste söka hvila på Örebro slott, hvilket han fortfarande hade i förläning. Härifrån kallades han till ett rådsmöte i Stockholm, och ehuru ännu ej återställd från sjukdomen, begaf han sig i väg. Färden gick först i båt öfver Hjälmaren, och mot aftonen den 27 april 1436 gick Engelbrekt med sitt sällskap i land på en holme. I närheten låg slottet Göksholm, tillhörig en storman Bengt Stensson af släkten Natt och Dag. Med denna hade Engelbrekt råkat i ovänskap af en anledning, som är i hög grad betecknande för de missbruk, som blifvit en följd af det otyglade stormannaväldet. Bengt Stensson hade nämligen tillåtit sig — ett sjöröfveri,men Engelbrekt med sin uppfattning af hvad lag och rätt kräfde hade under sitt rikshöfvidsmannaskap beifrat ofoget. Nu hade emellertid en förlikning ingåtts dem emellan, och då Engelbrekt efter landstigningen på holmen såg en båt komma roende från Göksholm, trodde han, dömande andra efter sin egen högsinta natur, att den medförde en inbjudning till slottet, och lät sitt folk anvisa de kommande en god landstigningsplats, men knappt hade båten landat, förr än herr Bengts son Måns hoppade därur och med en yxa öfverföll Engelbrekt, som omisstänksam och vapenlös afvaktade hans ankomst. Förgäfves påminte Engelbrekt nidingen om den slutna förlikningen, förgäfves sökte han med den krycka, hvarpå han stödde sin af sjukdomen försvagade kropp afvärja huggen; ett af dessa afskar några fingrar på hans hand, ett klöf hans hufvud, hvarpå kroppen genomsköts med pilar.

»Herre Gud, Du i himmelrik bor, låt honom njuta, att han var Sverige tro», utropar Rimkrönikans författare, sedan han berättat om ogärningen.

Bönderna i Mellösa förde under sorg och klagan liket till sin kyrka och därifrån till Örebro, i hvars stadskyrka hjälten erhöll sin slutliga hvilostad. I denna stad, som varit särskildt anförtrodd åt hans vård och sålunda fick hedern att gömma hans stoft, har svenska folket i vårt århundrade, till ett tecken af att det förstått, hvad det är honom skyldigt, upprest hans bildstod.

Liksom så många andra af folkens bäste rycktes Engelbrekt bort midt i sitt verk, men det är så, att då ett riktigt betydelsefullt uppslag göres i ett folks eller i mänsklighetens historia, är dess innehåll i alla fall för stort, för att ett människolif skulle räcka till för att utveckla det. Därtill behöfves framtidens arbete ofta under otaliga släktled. I detta arbete fortlefver då det stor-verk, som gifvit impulsen därtill, och äfven i detta hänseende gäller om den, som det beskärts att få utföra ett sådant: »En ära som hans ej dör uti döden». Detta är den tröst historien har att erbjuda mot det sorgliga intrycket af de många, mänskligt att döma, i förtid af-brutna ädla lifsgärningar, hvarom hon nödgas förtälja.

Och ett sådant framtidsverk var det, som Engelbrekt åstadkom.

Under hans ledning frigjorde sig de ofrälse stånden först från landskapsförfattningens föråldrade ståndpunkt och fingo syn på det gemensamma fosterlandet och sina plikter mot detta. Den af dessa plikter, till hvars fyllande Engelbrekt i främsta rummet kallade dem, var den gamla, ur bruk komna allmänna värneplikten, som nu lefde upp i bonderesningarna och folkuppbåden mot utländsk olag, och härigenom återupprättades den redan så godt som förlorade nationella själfständigheten. På en gång gick detta ej. Samma kompromissande, för manlig själfhjälp obenägna parti, som vi sett ställa sig hindrande i vägen för Engelbrekt, vann ökad styrka genom hans död och lyckades förnyade gånger återställa unionen, men den en gång tända fosterländska lågan fortfor dock att brinna, om ock stundom skyld, tills den genom Gustaf Vasa slutligen slog ut till seger, och från den stunden har Sverige ej vetat af, hvad utländskt förtryck vill säga. Och på grundvalen af den sålunda på-nyttfödda värneplikten skapade Gustaf Adolf sedan den nationella här, med hvilken han räddade andens frihet ej blott åt vårt folk, utan åt mänskligheten.

Men den nationella pånyttfödelsen medförde ock ett upprättelsens verk i det inre. I och med det samma som de ofrälse åtogo sig personliga plikter mot fosterlandet, beredde de sig befrielse från den träldom, hvari de varit på väg att råka i förhållande till de klasser,som dittills ensamma fullgjorde dessa plikter. Efter den Engelbrektska resningen och till följd af böndernas därigenom vunna maktställning utfärdades förbud mot de ansatser till lifegenskap, som vi förut sett framträda, och lifegenskapen blef aldrig rådande i Sverige. Af Europas folk är vårt ett af de få, som aldrig hemfallit under dess nesa. Och ej nog härmed. Med det att hela folket förenades till gemensamt arbete i fosterlandets tjänst, lades den fasta grunden till den likhet inför lagen och den allmänna rättssäkerhet, hvaraf vi nu njuta, och genom Engelbrekts uppträdande väcktes till lif just de båda institutioner, genom hvilka dessa fördelar förnämligast utvecklats och betryggats. Den ene af dem var den svenska riksdagen, som vi sett födas under och genom den Engelbrektska resningen. Därigenom kunde den gamla allmänna eller demokratiska själfstyrelsen åter-upplifvas i en för den nya riksförfattningen passande form, och därmed var grundval vunnen för hela folkets politiska frihet. Den andra af dessa institutioner var det nationella konungadömet, som återföddes ur Engelbrekts rikshöfvidsmannaskap. Genom detta fick lagen en vårdare, som stod öfver alla och därför mot aristokratiskt förtryck kunde skydda de små i samhället. Ej heller detta befrielseverk genomfördes i ett slag. Sturarne fortsatte, hvad Engelbrekt i detta hänseende begynt, och Gustaf Vasa gaf den fasta formen däråt, men det be-höfdes Karl IX:s och Karl XI:s fosterländska kraft och hårdhändta tag för att afvärja aristokratiens försök att till sin fördel åter tillintetgöra både statsmaktens och det lägre folkets själfständighet.

Så är det emellertid Engelbrekt, som vi ytterst hafva att tacka för, att vi äga nationellt oberoende, så att utländingar ej skrifva oss lagar, samt den lagbundna frihet, som betryggar allas likhet inför lagen, allas säker-het till person och egendom, och detta åstadkom han just därigenom, att han först lärde folket att åter uppsöka de säkra grunderna, på hvilka dess samhällslif af begynnelsen varit uppbyggdt, för att på dem uppföra de nya inrättningar, som kräfdes af förändrade tidsförhållanden. Men må vi ej lita på, att det goda vi äga ej kan förloras. I denna värld blir intet tryggt, som ej värnas genom offervillighet och ett manligt beslut att försvara sin rätt. Våra finska bröder, som under Engel-brekts tid och sedan hand i hand med oss förvärfvade samma lagbundna frihet, som vi ännu äga, de skulle kunna säga, hvad trygghet finnes därför, sedan folket ej längre är herre i sitt eget hus. Må vi komma ihåg, att, om vi hafva att tacka våra förfäders offervillighet för lyckliga samhällsförhållanden, så

innebär detta en helig förpliktelse för oss att lämna dessa samhällsförhållanden i arf till våra efterkommande, ej försämrade utan för-bättrade. Det är så vi bäst fylla tacksamhetens plikt mot de ädle bortgångne. Och må vi härvid än en gång besinna, att det sätt, hvarpå Sveriges folk råkade i den nöd, hvarur det af Engelbrekt räddades, det var intet annat än att bland vida lager däraf en sådan dåd-löshetens ande vunnit insteg, att hela klasser, öfvergif-vande den urgamla fasta grunden för svensk folkfrihet, undandragit sig de personliga plikterna mot staten, främst försvarets plikt. Beträder vårt folk å nyo den vägen, då kan följden än en gång blifva den samma och blifva det så, att icke ens en ny Engelbrekt skulle kunna bringa frälsning, ty äfven på sådant lämnar historien exempel. Men bort denna tanke! Må vi i stället vid minnet af de store bortgångnes exempel stärka oss till manlig pliktuppfyllelse. Och bort äfven den fega tanken, »att verket är för stort för vår förmåga». »Hjälp dig själf, och Gud hjälper dig.» Bättre kan denna lärdom af Engelbrektslifsgärning ej uttryckas än med de ord, hvarmed hjältens vän biskop Tomas i Strängnäs afslutade sin vackra sång till hans ära.

»Slipper en fogel af snara eller kvist, han tager sig vara för sådan list. Sverige, Du äst nu sluppet!

Vill Du i den snara igen,

som förr var bunden om dina ben,

det må väl stå dig öppet.

O, ädla svensk, Du statt nu fast och bättra hvad som förut brast.

Du låt Dig ej omvända.

Du våge din hals och så din hand att frälsa ditt eget fädernesland Gud må dig tröst väl sända.

En fogel han värjer sin egen bur så göra ock alla vilda djur,

Nu märk hvad Dig bör göra!

Gud hafver Dig gifvit sinne och själ, var hellre fri än andras träl, så länge Du kan Dig röra!»